घ

घ घकारस्योच्चारणं स्थानं जिह्वामूलं "जिह्वामूले तु कुः प्रोक्तः" शिक्षोक्तेः "अकुहविसर्जनीयानां कण्ठः" इत्युक्तिस्तु जिह्वामूलरूपकण्ठपरा। अस्योच्चारणे आभ्यन्तरः प्रयत्नः स्पर्शः जिह्वामूलस्पर्शनेन तदुच्चारणात् अतएवास्य स्पर्शवर्णत्वम्। बाह्यप्रयत्नास्तु घोषनादसंवार महाप्राणाः सि॰कौ॰मूलं द्रष्टव्यम्। तस्य तन्त्रे वाचकशब्दा उक्ता यथा "घः खड्गी घुर्घरा मण्डी मण्डीशस्त्रिपुरान्तकः। वायुः शिवोत्तमः सत्यकिङ्किणी घोरनादकः। मरीचिवरुणो मेघा कालरूपी च दाम्भिकः। लम्बोदरी ज्वालमाला नन्दीशो हननं ध्वनिः। त्रैलोक्यविद्या संहर्त्ता कामाख्या मनवा मघा" वर्णोद्धारतन्त्रम् अस्य ध्येयरूपं यथा "मालतीपुष्पवर्णाभां षड्भुजां रक्तलोचनाम्। शुक्लाम्बरपरीधानां शुक्लमाल्यविभूषिताम्। सदा क्षीरसखीं रम्यां लोचनत्रयराजिताम्। एवं ध्यात्वा घकारन्तु तन्मन्त्रं दशधा जपेत्"। अस्य मातृकान्यासे दक्षिणकराङ्गुलीषु न्यसता।

घ पु॰ घट-बा॰ ड। १घटायां २वर्षरशब्दे च मेदि॰।

घकार पु॰ घ-स्वरूपे कार। घस्वरूपे वर्णे "एवं ध्यात्वा घकारन्तु" वर्णोद्धारत॰। [जघग्ध।

घग्ध हसने भ्वा॰ पर॰ अक॰ सेट्। घग्धति अघग्धीत्।

घट चेष्टायां भ्वा॰ आत्म॰ अक॰ सेट् घटादि। घटते अघटिष्ट जघटे घटमानः। शित् अङ् घटा। "घटस्व परया भक्त्या सुख त्वमपि सायकान्" भा॰ व॰ १५८। श्लो॰। "कदाचित् तस्य दुष्टस्य घटमानस्य यत्नतः" १०४७२श्लो॰। "प्रागेव मरणात्तस्माद् राज्यायैव घटामहे" १२८। श्लो॰। "अङ्गदेन समं योद्धुमघटिष्ट 'नरान्तकः" भट्टिः। णिच् योजने सक॰ मित्त्वात् ह्रस्वः घटयति। अजीघटत् त "अनेन भैमी घटयिष्यतोविधेः" नैष॰। "अन्यथा घटयिष्यामि" शकु॰। "इत्थं नारीर्घटयितुमलं कामिभिः काममासः" माघः।

उद्+घटि-आवरणनिवारणे निरावरणकरणे। "द्वारे पुरस्योद्घटितापिधाने" कुमा॰।

प्र+प्रारम्भे "ततः प्रजघटे युद्धम्" भट्टिः।

वि+वियुक्तौ अक॰ "ततोविजघटे शैलैः" भट्टिः। "कार्यं सङ्घाटितं क्वापि मध्ये विजघटे यतः" हितो॰। "विघटितास्तृष्णालतापन्नयः" प्रबो॰। णिच्-वियोजने सक॰ विघटयति ते।

सम्+ सम्यक्श्लेषे संयोगे अक॰। संघटते संयुज्यते इत्यर्थः णिच् संयोजने सक॰ संघटयति-संयोजयतीत्यर्थः।

घट हिंसे सक॰ संघाते अक॰ चु॰ उभ॰ सेट्। घाटयति-ते अजीघटत्-त। घाटा।

उद्+निरावरणे उद्घाटयति द्वारम् "उद्घाटिनी कुञ्चिका" मृच्छक॰। "उन्मादः स्वयमुद्घाटितेऽथ पिहिते स्वयं कुलविनाशः" हृ॰स॰ ५२अ॰।

घट दीप्तौ वा चु॰ उभ॰ पक्षे भ्वा॰ पर॰ अक॰ सेट्। घाटयति ते घटति। अजीघटत-त अघाटीत् अघटीत्।

घट शब्दकरणे चुरा॰ उभ॰ अक॰ सेट् इदित्। घण्टयति ते अजघण्टत् त। घण्टा निघण्टुः।

घट पु॰ घटते अच्। कम्बुग्रीवादिमति पृथुबुध्नोदराजनियुक्तं पदार्थे अमरः कुम्भस्तुल्यनिम्नताहेतुत्वात् प्राचीनाभेदे २कुम्भके। ३हस्तिकुम्भ च मेदि॰। "कुम्भस्तु द्रोणविंशतिः" कात्यायनोक्ते द्रोणविंशतिपरिमाणे इति शब्दक॰। तच्चिन्त्यम् कुम्भशब्दस्यैव तदर्थे परिभाषितत्वात् तदर्थकशब्दमात्रस्य तत्रापरिभाषितत्वाच्च। वैद्यकोक्तद्रोणपरिमाणार्थकतापि तत्रोक्ता चिन्त्या तत्र कुम्भशब्दस्यैव परिभाषितत्वात्। ४कुम्भराशौ "हरिः कीटघटेन च" ज्यो॰ त॰ पताकीवेधे

घटक त्रि॰ घटयति घट-णिच्-ण्वुल्। १योजके। तद्भेदाः "भावकोभावकश्चैव योजकश्चांशकस्तथा। दूषकः स्तावकश्चैव षड्ते घटकाः स्मृताः" इत्युक्ताः। "घटकं ब्राह्मणं देवि! सर्वेषु यत्नतस्त्यजेत्" मत्स्यपुराणे॰ तस्यास्मृत्युक्ता। योजकस्य वरकन्ययोर्विवाहे योजकः, वस्तुमात्रयोर्योजकश्चेति द्विधा।

२स्वविषयताव्यापकविषयताविशिष्टे "यः स्वार्थघटकार्थस्य स्वार्थान्वयिनि बोधने। अहमूलोबहुव्रीहिः स्वनयोरथवादिभिः" शब्द॰प्र॰ "साध्याभावाधिकरणत्वं च साध्यवत्ताप्रकृविरोधिताघटकसम्बन्धेनेति साध्याभावप्रतियोगित्वञ्च साध्यताघटकसम्बन्धेन इति च नव्यनया॰। तस्य भावः त्व घटकत्वम् स्वभिन्नत्वव्यापकत्वोभयसम्बन्धेन विषयताविशिष्टत्वे। भवति च वह्न्यभावे वह्नेर्घटकत्वम् वह्न्यभावप्रतीयविषयताया वह्निविषयताव्याप्यत्वात्।